

Анастасія Дегтеренко

ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ ПОЛІТИЧНИХ ОРІЄНТАЦІЙ НАСЕЛЕННЯ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Проаналізовано чинники впливу на політичні орієнтації населення Донецької області України в контексті виборів до Верховної Ради України та виборів Президента України протягом останніх років. Використано діалектичний метод дослідження, а також емпіричні – моніторинг, математико-статистичні, зокрема, структурне та типологічне групування базового матеріалу. Розроблено практичні рекомендації щодо врахування етнонаціональних особливостей у контексті впровадження в регіонах державної етнополітики.

Ключові слова: *політичні орієнтації, етнонаціональна політика, регіональна ідентичність.*

Degterenko A. Ethnic and national contexts of political orientations of electorate in Donetsk Region

The article analyzes the factors of influences on the political orientations of the Donetsk region in the context of elections to the Verkhovna Rada in Ukraine and presidential elections in Ukraine. Among the methods of cognitive activity presented in the research

backbone there is dialectical one. It also uses empirical methods: monitoring, mathematics and statistics, including structural and typological grouping of base material. The recommendations have made for consideration the ethnic features in the context of ethnic and national politics in regions.

Keywords: *political orientations, ethnic and national policy, regional identity.*

2014 року відбулися значні зміни як на рівні консолідації українського суспільства, так і на рівні активізації викликів для української державності. Ці зміни позначилися і на відносинах суспільних суб'єктів держави – від громадянина до громадських організацій і політичних партій та державних і самоврядних органів – з приводу формування та функціонування центральної і місцевих влад як невід'ємної частини життєдіяльності територіальних громад.

Життєдіяльність територіальних громад регіонів України охоплює усі основні сегменти суспільних відносин: політику, право, економіку, соціальну сферу, культуру, освіту, науку, релігію і традиції. На теренах досліджуваного регіону ця життєдіяльність має як специфічні, так і спільні з багатьма іншими регіонами держави ознаки, дослідження яких потребує застосування індуктивних та дедуктивних пізнавальних процедур з урахуванням загальноукраїнських тенденцій. Це уможливило отримання такого знання про властиві територіальним громадам регіону явища і процеси, які дозволять сформулювати висновки і пропозиції, актуальні для всієї України [1].

Серед чинників структурування територіальних громад – етнічна складова. Врахування етнічних компонентів розвитку регіону надає можливість проаналізувати особливості чинників впливу на політичні орієнтації населення.

Теоретико-методологічною основою дослідження є фундаментальні положення, концептуальні здобутки і пізнавальний інструментарій етнополітології, етнодержавознавства та інших соціогуманітарних наук. Серед способів (методів) пізнавальної діяльності, застосованих у дослідженні, системоутворюючим є

діалектичний. Він уможлиблює розгляд етнонаціональних процесів і явищ не як статичних, а як змінних величин, динаміка яких виявляє єдність і боротьбу протилежностей. Використовуються також емпіричні методи: моніторинг, анкетування, математико-статистичні, зокрема, структурне та типологічне групування базового матеріалу. Лише дотримуючись методологічного плюралізму у пізнавальному процесі, застосовуючи міждисциплінарний підхід, методологія та методика можуть бути ефективними.

Основним джерелом статистичних даних стали матеріали Центральної виборчої комісії та інші статистичні довідники, серед яких: «Гендерний паспорт Маріуполя» [2], «Мапа життєдіяльності територіальних громад Донецької області в етнополітичному контексті» [3]. Важливими джерелами статистичних даних також є матеріали Всеукраїнського перепису населення 2001 року та щорічні статистичні дослідження Головного управління статистики у Донецькій області.

Важливим маркером визначення етнонаціонального контексту політичних орієнтацій населення Донецької області є, перш за все, процес формування регіональної ідентичності. Переважання регіональної ментальності підтверджено такими маркерами, як мовний простір, освітянські тенденції, релігійна складова, система цінностей та ін. Неможливо не погодитися з авторами монографії «Донбас в етнополітичному контексті», що в регіоні фактично склалася українсько-російська біетнічність, порівняно з інтернаціоналістичним типом радянської свідомості, за якою об'єднання народів в СРСР відбувалося не на етнонаціональній основі, а на ідеологічному й цивілізаційному ґрунті, номінально відкритому для всіх народів всесвіту [4, с. 429–430]. Остання теза вимагає числового підтвердження.

Так, особливістю Донецької області, як і Донбасу в цілому, є висока частка росіян в етнічному складі населення. Відповідно до даних Всеукраїнського перепису населення 2001 року загальна частка росіян в Україні становить 17,3%, на теренах Донецької області – 38,22%. Але навіть у середині самого регіону є значні диспропорції щодо етнічного представництва. Так, найчисельнішими етнічними групами Донецької області є українці (56,87%),

росіяни (38,22%) та греки (1,6%), інші представлені менш ніж по 1%. Отже, ми говоримо про фактичну найбільшу представленість саме двох етнічних груп – українців та росіян. Але аналіз етнічного представництва за окремими адміністративно-територіальними одиницями регіону надає вже дещо іншу важливу інформацію для осмислення. Так, представництво українців становить від 45,02% (Макіївка), 45,26% (Єнакієве), 46,65% (Донецьк) до 84,35% (Красний Лиман), 86,76% (Красноармійський район), 89,40% (Добропільський район), 91,86% (Олександрівський район) [3].

Росіяни представлені, відповідно, від 6,65% (Олександрівський район) до 51,43% (Єнакієве). Грецька спільнота Донецької області найбільш зосереджена на території Українського Північного Приазов'я (УПП) (4,3% – Маріуполь, 20,07% – Першотравневий район, 17,46% – Тельманівський район, 20% – Володарський район, 19,73% – Великоновосілківський район та ін.) [3]. Отже, за кількістю населення деякі райони та міста регіону мають специфічну ситуацію, коли стають майже рівнозначними за кількісними показниками представленості російський та грецький етноси.

Будь-який політичний суб'єкт, що прагне досягти тих або інших цілей, зацікавлений у підтримці своєї діяльності територіальними громадами. Тому проблематика етнічного представництва, мовних та культурних прав традиційно присутні в загальнодержавному і регіональних політичному та мас-медійному дискурсах. Вони помітно актуалізуються під час виборчих кампаній і впливають на формування політичних симпатій та політичних орієнтацій громадян. Найвиразнішим показником цих орієнтацій є підсумки голосування під час виборів. Цей показник виявляється, насамперед, під час виборів парламенту та Президента держави. Так, аналіз статистичних матеріалів, презентованих у «Малі життєдіяльності територіальних громад Донецької області в етнополітичному контексті», показує політичні орієнтації територіальних громад регіону, включаючи електоральні уподобання населення за матеріалами виборів народних депутатів України 29 березня 1998 року, 31 березня 2002 року, 26 березня 2006 року, 2007 року, 2012 року; а також політичні орієнтації

населення Донецької області за матеріалами виборів Президента України у 1999, 2004, 2010 роках.

Традиційно, за матеріалами виборів до Верховної Ради України, простежується єдність регіону щодо окремих політичних уподобань. У цьому сенсі краще говорити про місцеву соціально-економічну спільноту, а не про суто етнічну. Але навіть у середині самого регіону, там, де концентрація, наприклад, грецького етносу найвища (територія Українського Північного Приазов'я), ми можемо говорити про відмінність і політичних орієнтацій. Найбільшою відмінністю від домінуючих електоральних тенденцій Донецької області протягом останніх років на теренах Маріуполя (як осередку УПП) була значно менша підтримка Партії регіонів та висока підтримка Соціалістичної партії України, зафіксована результатами виборів до ВРУ 2006 і 2007 років [2, с. 52]. Це пов'язано на теренах УПП не тільки з етнічними особливостями, а й з меншим рівнем урбанізованості території та структурою виробництва. Але все ж таки важливою причиною сегрегації в самому Донецькому регіоні була більш толерантна позиція таких територій, як УПП, у ставленні до української мови як єдиної державної з боку виборців різних етнічних груп (грецької та інших).

Електоральні уподобання населення регіону, порівняно з Україною в цілому, виявили свою специфіку під час позачергових виборів народних депутатів України 26 жовтня 2014 року у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі. З'явилися нові суб'єкти виборчого процесу: Політична партія «Народний фронт» – лідер перегонів на всеукраїнському рівні; Партія «Блок Петра Порошенка»; Політична партія «Об'єднання «Самопоміч» – посіла третє місце у загальноукраїнському рейтингу партій, які пройшли до Верховної Ради України; Радикальна Партія Олега Ляшка – посіла лише п'яту сходинку; а вже добре відомий на політичному олімпі Політичній партії – Всеукраїнському об'єднанню «Батьківщина» належить найнижча сходинка серед партій-переможців 2014 року; нова-стара Політична партія «Опозиційний блок», усе ж таки посівши почесне четверте місце серед суб'єктів-лідерів виборчого процесу в Україні, набрала найбільшу кількість голосів серед виборців Донецької області (табл. 1).

Таблиця 1

Електоральні уподобання населення Донецької області та України загалом, % голосів «за»*

За матеріалами позачергових виборів народних депутатів України 26 жовтня 2014 року

(Центральна виборча комісія)

Відомості про підрахунок голосів виборців у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі

Суб'єкти виборчого процесу	Україна	Донецька обл.	Донецьк		Артемівськ		Слов'янськ		Краматорськ		Костянтинівка		Красно- армійськ		Дзержинськ		Сніківське		м.Маріуполь		Мар'їнка		Волноваха	
			ОВО №45	ОВО №46	ОВО №47	ОВО №48	ОВО №49	ОВО №50	ОВО №52	ОВО №53	ОВО №57	ОВО №58	ОВО №59	ОВО №60										
Політична партія «НАРОДНИЙ ФРОНТ»	22,14	6,13	0,39	9,48	7,15	7,28	7,41	6,08	3,55	1,37	4,03	4,70	6,52	3,64										
ПАРТІЯ «БЛОК ПЕТРА ПОРО- ШЕНКА»	21,81	18,21	57,68	11,61	14,32	17,24	14,79	26,57	12,02	44,13	9,83	12,6	20,38	37,79										

Продовження Табл. 1

Політична партія «Об'єднання «САМО-ПОМІЧ»	10,97	3,84	0,00	3,56	3,51	6,02	3,42	2,76	2,13	1,50	3,71	5,26	4,53	2,67
Політична партія «Опозиційний блок»	9,43	38,74	18,94	35,27	36,00	35,17	33,95	31,63	51,50	29,21	61,09	53,00	25,13	28,95
Радикальна Партія Олега Ляшка	7,44	4,14	0,14	4,64	6,65	4,64	4,52	2,91	4,15	1,23	3,12	3,58	4,22	4,53
Політична партія Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина»	5,68	1,94	0,93	1,34	1,58	1,83	1,78	1,64	1,70	0,69	1,47	1,65	5,51	2,23

* Розраховано й складено за джерелом: Позачергові вибори народних депутатів України 26 жовтня 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cvk.gov.ua/pls/vnd2014/wp304pt001f01=910pf7331=58.html>

Детальніший аналіз результатів вибрав розкриває регіональні особливості електорального процесу. Лідером пропорційної частини виборчих перегонів 2014 року стала політична партія «Народний фронт» – 22,14 % за всією Україною. В Донецькій області за цю силу проголосували 6,13% виборців, але за окремими територіальними одиницями – від 0,39% (у Донецьку) до 9,48% (у Артемівську) [Табл. 1].

Другу сходинку за рейтингом серед суб'єктів виборчого процесу в цих перегонах на теренах Донецької області посіла Партія «Блок Петра Порошенка» – 18,21%, порівняно із другою сходинкою за всеукраїнським показником – 21,81%. Серед окремих адміністративних одиниць Донецької області ця політична партія здобула від 11,61% (м. Артемівськ) до 57,68% (м. Донецьк) [Табл. 1].

Суб'єктом виборчого процесу у перегонах 2014 року, максимальний результат який набрав саме в Донецькій області, 38,74% порівняно із загальноукраїнським результатом – 9,43%, стала Політична партія «Опозиційний блок». У 2012 році ця політична сила, але за іншою політичною обкладинкою, здобула прихильність та набрала майже дві третини – в Донецькій області. В цілому в регіоні за «Опозиційний блок» проголосували від 18,94% (м. Донецьк) до 61,09% (ОВО № 57, м. Маріуполь) [Табл. 1].

Територіально округи, за якими нова політична сила 2014 року – Політична партія «Об'єднання «Самопоміч» – набрала понад 20% голосів виборців, це – місто Івано-Франківськ, чотири міські округи Львова, округи Дрогобича і Червонограда, а також майже всі округи Києва; Тернопіль та Львів – по 19%. В середньому в Україні ця політична сила набрала 10,97% голосів, а в Донецькій області – лише 3,84 % (найнижча сходинка серед суб'єктів виборчого процесу – лідерів перегонів 2014 року). В деяких адміністративно-територіальних одиницях (АТО) регіону ця політична сила не набрала жодного відсотка (ОВО №45), в м. Маріуполі – від 3,71 % до 5,26%, в м. Краматорську – 6,02% (табл. 1).

Радикальна Партія Олега Ляшка на теренах Донецької області набрала лише 4,14% голосів, порівняно з всеукраїнським показником – 7,44%. Але за результатами голосування округів показники дещо різняться – від 0,14% у місті Донецьку до 6,65% у місті Слов'янську (табл. 1).

Найнижчі показники електоральних уподобань були досягнуті в Донецькій області під час позачергових виборів народних депутатів України 26 жовтня 2014 року Політичною партією – Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина» – 1,94%, порівняно із всеукраїнськими показниками – 5,68%. Серед мешканців адміністративно-територіальних одиниць Донецької області «за» проголосували від 0,93% (м. Донецьк) до 1,83% (м. Краматорськ), лише в Мар'їнці – 5,51% голосів та у Волновасі – 2,23% голосів (табл. 1).

Сенсаційна політична сила позаминулорічних парламентських виборів – ВО «Свобода» – не пройшла до Верховної Ради України у 2014 році. Найменша кількість прихильників територіально розміщена саме у Донецькій області.

Дослідник О. Нельга зазначає, що вибори, певним чином впливаючи на національно-інтеграційний процес, як правило, підсилюють його. Внаслідок парламентських виборів формується політичне ядро нації, а під час президентських – визначається політичний лідер нації. Поділяючи слушність цього спостереження, зауважимо, що під час виборів можуть відбуватися також протилежні, національно-дезінтеграційні процеси, якщо в змаганні за голоси виборців будь-якою ціною політичні сили не зупиняються перед девальвацією цінностей національної єдності.

Вибори Президента України 2014 року відбувалися під час украї несприятливих умов початку системної кризи в Україні. Лідером п'ятірки суб'єктів виборчого процесу 25.05.2015 року став Президент України П. Порошенко – 54,70%. В Донецькій області його підтримали 36,15% виборців, що є також найвищим результатом за цим регіоном. Це є підтвердженням початку зміни регіональної ментальності на користь всеукраїнської (табл. 2).

За Ю. Тимошенко віддали свої голоси 12,81% виборців України, а в Донецькій області – тільки 7,64%, тим самим другу сходинку на теренах регіону посів С. Тігіпко – 19,66%. Ці результати вкотре підтвердили тезу про традиційність політичних орієнтацій регіону, пов'язаних із соціально-економічним чинником. За О. Ляшка в Донецькій області віддали свої голоси тільки 2,9% виборців (порівняно із загальноукраїнськими результатами).

Аналіз особливостей електоральних уподобань мешканців регіону в етнополітичному контексті надихає на розробку деяких рекомендацій з питань розвитку етнополітичної політики.

По-перше, актуальним є подальше наукове вивчення ролі та місця Донецької області в соціально-політичному та економічному житті України.

По-друге, потрібна стабілізація правового статусу і повноважень спеціалізованого органу виконавчої влади з розроблення та реалізації державної етнонаціональної політики. Це сприятиме подоланню ситуативності під час системної кризи в Україні у взаємодії структур місцевого самоврядування та етнічної самоорганізації, уможливить досягнення системності в їхній спільній роботі з реалізації етнонаціональних інтересів держави та її громадян і територіальних громад [5, с. 7].

По-третє, важливо перманентно моніторити спільне й особливе в електоральних симпатіях і перевагах населення Донецької області, України загалом та окремих АТО регіону для застосування здобутого знання з метою виявлення небезпек та запобігання загрозам для сталого розвитку держави.

У територіальних громадах Донецької області, де панує фактично біетнічність (українці та росіяни), а частка громадян грецької, татарської та інших етносів є не вельми значною (окрім Українського Північного Приазов'я та окремих територіальних одиниць), політичні орієнтації виборців є подібними (менш диференційованими). В цьому сенсі актуальним є питання подальшого вивчення феномену регіональної ідентичності Донецької області.

Спільне і специфічне в етнодемографічній структурі населення та електоральних симпатіях виборців українських регіонів слід вивчати і враховувати, розробляючи та проводячи внутрішню і зовнішню політику Української держави.

Актуальним є сприяння розвитку етнічної взаємодії українських громадян різної національності з громадянами інших держав на засадах спільного економічного зацікавлення, в тому числі для зменшення трудової еміграції. Оптимізація соціально-економічної сфери життєдіяльності територіальних громад, складовою якої є реформа фінансових, міжбюджетних та адміністративних відносин, сприяє культурному розвитку й культурній взаємодії осіб і груп різної етнічної ідентичності.

Важливо враховувати у державній етнополітиці та регіональному етнополітичному менеджменті особливості етнічної, мовної, релігійної, освітньої ситуацій, регіональної ментальності та системи цінностей.

Таблиця 2

Електоральні уподобання населення Донецької області та України загалом, % голосів «за»*

За матеріалами виборів Президента України у 2014 р. (Центральна виборча комісія)

Суб'єкти виборчого процесу	Україна	Донецька обл.	смт. Олександрівка	м. Добропілля	м.Красноармійськ	м.Маріуполь		смт. Великоново-сілківка	м. Волноваха	смт. Старобешеве
			ТВО № 47	ТВО № 49	ТВО № 50	ТВО № 58	ТВО № 59	ТВО № 60	ТВО № 61	ТВО № 62
Результати голосування 25.05.2014 року (у %)*										
Порошенко П.О.	54,70	36,15	31,14	33,43	35,89	34,68	41,30	44,16	32,15	36,47
Тимошенко Ю.В.	12,81	7,64	7,42	8,01	11,23	5,81	5,19	13,2	8,23	8,07
Ляшко О.В.	8,32	2,90	4,07	3,07	2,29	3,18	3,27	2,34	2,40	2,36
Гриценко А. С.	5,48	4,16	2,05	4,60	4,08	3,89	4,03	5,48	4,71	3,32
Тігіпко С.Л.	5,23	19,66	20,57	21,57	16,94	19,82	19,26	16,20	20,48	20,55

Розраховано й складено за джерелом: Вибори Президента України 25.05.2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2014/wp001.html>

1. Дегтеренко А. М. Етнонаціональний аспект життєдіяльності територіальних громад Українського Північного Приазов'я: монографія / А. М. Дегтеренко. – Маріуполь : ТОВ «Друкарня «Новий світ», 2008. – 208 с.

2. Дегтеренко А. М. Гендерний паспорт міста Маріуполя / А. М. Дегтеренко – Маріуполь : Новий світ, 2013. – 80 с.

3. Мапа життєдіяльності територіальних громад Донецької області в етнополітичному контексті [Електронний ресурс] // ГО «Маріупольський гендерний центр». – Режим доступу: <http://mgc.org.ua/map.html>

4. Донбас в етнополітичному контексті. – К. : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кура-са НАН України, 2014. – 584 с.

5. Котигоренко В. О. Рекомендації для місцевих адміністрацій Донецької області «Оптимізація етнонаціональної та гендерної політики в контексті формування громадянського суспільства в Україні» / В. О. Котигоренко, А. М. Дегтеренко. – Маріуполь : Новий світ, 2012. – 20 с.